

UBÜDİYET

sedir. Kulluk insanın zatî vasfıdır. Bu anlamda hürriyet gerçekte Allah'ın hakkıdır ve kul Allah'a ihtiyaç duyduğu sürece mutlak anlamda hür olamaz. Ancak kul kulluk sıfatından çıkıp Hakk'ın sıfatlarıyla nitelendiğinde (Hakk'ın kulun gören gözü, işiten kulağı olması gibi) hürriyet makamından pay olsa bile bu durum onun hür ismiyle anılmasına yetmemektedir. İnsan bu mertebede ancak "kul değil" şeklinde olumsuz bir nitelemeyle anlatılabilir. Bu ise insanı zatî sıfatı olan Allah'a kul ve köle olmaktan asla çıkarmaz. Zira insan âlemdeki bütün varlıklar gibi Allah karşısında mutlak bir zillet ve muhtaçlık içerisindedir (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 502-503). Kulun hürriyetinden bahsedilecekse bunun yalnız mâsivâyâ yönelik gerçekleşebileceğini söyleyen İbnü'l-Arabî'ye göre kulun mâsivâdan hür olması, "Şüphesiz kullarım üzerinde senin (şeytan) bir hâkimiyetin yoktur" âyetinde (el-Hicr 15/42) işaret edildiği gibi Hakk'ın dışındaki bütün otoritelerden ruhen âzâde olması, hiçbir şeyin kendisi üzerinde hak iddia edemeyecek bir mertebeye ulaşmasıdır. Dolayısıyla mutlak kulluk uzlet, halvet, fakr, terk ve melâmet gibi hallerle gerçekleştirilen bir makamdır. İbnü'l-Arabî bu makamın kendisi için de gerçekleştiğini, bu makamda iken hiçbir şeye sahip olmadığını, sahip olsa bile hemen onu başışlayarak ondan kurtulduğunu, mutlak kulluk (abdiyyet) makamının her mertebe ve hal gibi Hz. Peygamber'e ait bulunduğunu söyler.

Süffiler, ibadetle ubüdiyyet arasında bir fark gözettilikleri gibi ubüdeti de ubüdiyyetten daha üstün bir merite kabul etmişlerdir. Bu terimler arasındaki farklılığa işaret eden ilk süffiler Kuşeyrî'nin müridi Ebû Ali ed-Dekkâk ile Hakîm et-Tirmizî'dir. Dekkâk'a göre Allah'a kulluğun ibadet, ubüdiyyet ve ubüdet olmak üzere üç şekli vardır. İbadet ilme'l-yakîn (avam), ubüdiyyet ayne'l-yakîn (havâs), ubüdet hakka'l-yakîn (havâssü'l-havâs) mertebesindeki sâlikler için söz konusudur. Bir başka taksime göre ibadet mücâhede sahibi içindir, çünkü o amel sahibidir ve bir karşılık beklentisi vardır. Ubüdiyyet mükabede (sıkıntı) sahibi içindir. Çünkü o hal sahibidir ve rıza, teslimiyet içindedir. Ubüdet ise Hakk'a teveccüh ve murakabede bulunan müşahede ehlinin sıfatıdır ve tam teslimiyet ve muhabbet üzeredir (Kuşeyrî, s. 341). Buna göre ubüdet sülûkte ulaşılan son mertebelerden biridir. Bu mertebede sâlik mecazi varlığından geçerek Hakk'ın gerçek varlığıyla var olup mahv halinden

sahva geçer. Artık onun bütün fiilleri Hakk'ın tecellisidir. Hakîm et-Tirmizî'nin görüşlerine katılan İbnü'l-Arabî ubüdiyyet ve abd kelimelerinden eş anlamlı diye söz eder. Çünkü ubüdiyyet kulun bir niteliğidir ve ubüdiyyet hakkında söylenen her şey kulun makam ve anlamıyla örtüşmektedir. İbnü'l-Arabî ubüdiyyeti kuldaki zatî muhtaçlık ve zillet özelliğine bağlı bir nisbet olarak kabul eder. Buna göre ubüdiyyet kul ile kendisindeki kulluk özelliği arasındaki bir ilişkidir. "Zorunlu kulluk" anlamına gelen ubüdet ise bütün nisbetlerden arınmıştır; ne Allah'a ne de kendine nisbet edilir. Ubüdet makamının son derece çetin bir makam olduğunu söyleyen İbnü'l-Arabî'ye göre bu makamda bulunan sâlik herhangi bir nisbet olmadığı için hem kuldur hem kul olmayandır (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 214-216). İsmâil Hakî Burselî ise ibadeti fiiller, ubüdiyyeti sıfatlar, ubüdeti zat mertebesiyle irtibatlı şekilde izah eder ve, "Ey insanlar, rabbinize kulluk edin!" âyetinin (el-Bakara 2/21) her üç mertebeyi de kapsadığını söyler (Seyyid Mustafa Râsim Efendi, s. 775).

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre kulluk şer'î mânasının ötesinde aynı zamanda bir varlık durumuna işaret eder. Kulluk iki kısma ayrılır: Zatî kulluk ve emrî kulluk. Fitrî, umumi, aslî ve mutlak kulluk şeklinde de isimlendirilen zatî kulluk, "Debelenen hiçbir varlık yoktur ki Allah onun perçeminden tutmuş olmasın" âyetinde (Hûd 11/56) bildirilen sadece insan ve cinlerin değil âlemdeki bütün varlıkların Allah karşısındaki mutlak kölelik, horluk ve muhtaçlığı anlamındadır. İbnü'l-Arabî'nin tekvinî emirle (var oluş hali) açıkladığı bu durum bütün mahlûkatın yaratılıştaki kulluğunu bildirir. "Gökte ve yerde olanların tamamı Allah'ı tesbih eder" âyeti (el-Cum'a 62/1) buna delildir. Hakk'ın kulları olan mâsivânın burada bir mükellefiyeti ve iradesi söz konusu değildir. Teklifî emirle (sorumluluk hali) ilişkili emrî kulluk ise nebîler ve resuller aracılığıyla bildirilen emir ve yasakların yerine getirilmesinden ibaret olup mükellefiyet gerektiren kulluktur. Bu zâhirî ibadet kavramıyla benzer. Dolayısıyla aslî kulluk mümkün varlıkların zatlarının gereği olan kulluk iken vaz'î, hususî ve fer'î kulluk şeklinde adlandırılan emrî kulluk kulun efendisine karşı yapması gereken ibadetlerle ulaşılan bir makamdır. İbnü'l-Arabî ubüdiyyeti tasarruf (eylem) ve imkân ubüdiyyeti şeklinde ikiye ayırır; tasarruf ubüdiyyetinin kulun fiilî iradesinin var olduğunu dikkate alanlar için söz konusu olduğunu, Allah ehli nazarında

gerçekte tasarruf ubüdiyyetinin bulunmadığını söyler. İmkân ubüdiyyeti konusunda ise bütün süffilerin aynı görüşte olduğunu belirtir. Çünkü bu ubüdiyyet mümkün varlık için zatî gereği var olan bir özelliktir; dolayısıyla kulun ubüdiyyeti terki kesinlikle söz konusu değildir (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 215-216).

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *Lüma'*: *İslâm Tasavvufu* (trc. H. Kâmil Yılmaz), İstanbul 1996, s. 364; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 340-344; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), II, 214-216, 502-503; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Min-hâcü'l-fukarâ: Mevlevî Âdâb ve Erkânı, Tasavvuf İstihlâkleri* (haz. Safi Arpağuş), İstanbul 2008, s. 300-304; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü: İstihlâhât-ı İnsân-ı Kâmil* (haz. İhsan Kara), İstanbul 2008, s. 775-778; Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbâdetlerin Tasavvufî Yorumu: Muhyiddin İbn Arabî Örneği*, Ankara 2009, s. 66-83; Süleyman Uludağ, "İbadet", *DİA*, XIX, 247; Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", a.e., XIX, 233.

SEMİH CEYHAN

Ûc b. UNUK

(عوج بن عنق)

İsrâiliyat kaynaklı efsanevî bir dev.

İslâmî kaynaklarda bu varlığın adı hakkında Ûc (Âc) b. Ûk (Anak / Anâk) şeklinde farklı rivayetler de vardır. Muhammed b. Ahmed el-Ezherî doğrusunun Ûc b. Ûk olduğunu belirtmekte (*Tehzîbü'l-luğâ*, III, 49; krş. *Tâcü'l-ârus*, "avc" md.), bazı kaynaklarda ise Unuk'un (Anâk) onun annesi, Uk'un da babası olduğu nakledilmektedir (Sa'lebî, s. 241; Kisâî, s. 233). Firûzâbâdî'ye göre Ûk, Ûc et-Tavîl'in babasıdır ve bu kelimenin Unuk şeklinde kullanımını yanlıştır (*Kâmûs*, "avk" md.). İlk müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman onun adını Ûc b. Anâk bint Âdem olarak vermektedir (*Tefsîr*, I, 291-292). Kâ'b el-Ahbâr'in naklettiğine göre Ûc'un babası Hâbil'i öldüren Kâbil, annesi de Kâbil'in kız kardeşi Anâk'tır. Yirmi yaşında iken babası, 200 yaşında iken annesi ölmüştür. Ûc, annesini öldürmek isteyen şeytana engel olmuş, bunu gören annesi de uzun ömürlü ve güçlü olması için ona dua etmiş ve bu dua kabul edilmiştir. Ûc'un 3300 veya 23.333 arşın boyunda olduğu ve 3000 yıl yaşadığı nakledilmektedir (Sa'lebî, s. 241; Kisâî, s. 233).

Denizler yükseldiğinde ancak topuklarına kadar çıkmakta, yürüdüğünde topukları titremekte, ağıladığında gözlerinden akan yaşlar bir nehir oluşturmakta, günde bir defa iki iri fil yemekte, deniz kena-

rında iken elini uzatarak balık yakalayıp onları güneşe tutarak kızartmakta, susadığında ağzını dayadığı nehrin akıntısını kesmekte, yılda sadece iki defa uyumaktadır. Hz. Nûh'a gemi yapımında kereste taşıyarak yardım etmiş, tûfan onun ancak topuklarına veya dizlerine kadar ulaşmıştır. Nemrud zamanında çok gururlanıp gökleri idare etmeye kalkmış ve cezalandırılmıştır. Taberî'nin Tevrat ehlinen naklen verdiği bilgiye göre Nûh tûfanından gemiye binenlerin dışında sadece Üc b. Unuk kurtulmuştur (*Câmi' u'l-beyân*, XV, 316). Rivayete göre tûfanda Hz. Nûh'un yanına gelerek kendisini gemiye almasını istemiş, fakat Nûh, "Git ey Allah'ın düşmanı! Seni gemiye alma emri almadım" diyerek onu geri çevirmiştir. Diğer bir rivayette ise Hz. Nûh'un ondan gemiye binmesini istediğinde, "Tabağım kadar gemiye nasıl bineyim" dediği nakledilmektedir. Bir yoruma göre Üc, Nûh'a iman etmediği halde gemi yapımında kerestenin taşınmasında yardımcı olduğu için tûfanda boğulmamıştır.

Hz. Mûsâ, Yûşa' b. Nûn'u hak dini tebliğ için Firavun'a gönderince Firavun'un yanında Üc da bulunmaktaydı. Üc, Firavun'un kızını almak için dev gibi kayalarla Benî İsrâil yurdunu yok etmek ister, fakat Allah oraya hüdhüd kuşunu gönderir ve hüdhüd büyük bir taşı oyarak Üc'un boynuna geçirir, daha sonra da onun beynini oyar. Bu sırada 20 zirâ boyundaki Mûsâ, 20 arşın zıplayarak 20 arşın boyundaki asâsı ile Üc'un ancak topuğuna erişebilir ve onu öldürür (Kisâi, s. 234-235). Diğer bir rivayete göre Hz. Mûsâ on iki kabileden seçtiği on iki temsilciyi arz-ı mev'ûda gönderdiğinde Üc b. Unuk onları başının üzerindeki odun demetinin içine koyarak hanımına götürmüştü ve ayağının altında ezmek istemiş, ancak hanımı onları öldürmeyip gördüklerini kavimlerine anlatmaları için geri gönderilmelerini söylemiştir. On iki temsilci geri döndüğünde durumu anlatmış, İsrâiloğulları da Allah'ın emrine rağmen orada çok zorba bir kavim bulunduğunu ileri sürerek (el-Mâide 5/22) vad edilen topraklara girmemiştir (Sa'lebî, s. 241-242). Bir rivayete göre ise Üc b. Unuk öldüğünde onun Nil üzerine düşen gövdesi insanlar tarafından bir yıl köprü olarak kullanılmıştır. Bazı tefsirlere göre Üc b. Unuk, Amâlikalılar'ın reisiydi (İbn Kuteybe, s. 278 vd.; Hâzin, I, 64; İbn Keşir, *Tefsîr*, III, 76, 80; *el-Bidâye*, I, 107, 260).

Nûh tûfanını ve İsrâiloğulları'nın Mısır'dan çıkışını anlatırken yukarıdaki bilgilerle değinen İbn Keşir bunların akla ve nak-

le aykırı hezeyanlar olduğunu, tûfanda Nûh'un oğlu boğulduğu halde Üc'un boğulmamasının düşünülmemeyeceğini, onun boyu ile ilgili rivayetlerin Âdem'in boyu ile ilgili sahih rivayetlerle çeliştiğini, bütün bunların kutsal kitaplarını tahrif eden Ehl-i kitabın fâcir ve zındıkları ile İsrâiloğulları'nın cahilleri tarafından uydurulduğunu söylemektedir (*el-Bidâye*, I, 107, 260). İbn Kuteybe de söz konusu rivayetlerin cahillerin bile anlayabileceği bir yalan olduğunu, ne Resûlullah'tan ne de ashabından böyle bir şeyin nakledildiğini belirtmektedir. İbn Kuteybe Üc ile ilgili rivayetleri zındıkların İslâm'ı lekelemek için uydurduğunu, avamın dikkatini çekmek isteyen kissacıların bu gibi haberlere itibar ettiğini, bunların Câhiliye Arapları'nın hurafelerine benzediğini kaydetmektedir (*Te'vil*, s. 278 vd.). Sahih hadis kaynaklarında Üc'la ilgili rivayetlere pek rastlanmazken Şîrûye ed-Deylemî'nin Enes b. Mâlik'ten naklettiği bir rivayette ondan söz edilir. Buna göre Üc b. Unuk 3700 yıl yaşamıştır. O denize dalıp büyük balıkları yakalıyor ve güneşte kızartıp yiyordu (*el-Firdevs*, III, 59). Hz. Âdem'in boyu ile ilgili sahih rivayetler ve güneşle dünya arasındaki mesafenin uzaklığı açısından bu rivayet reddedilmiştir.

Üc hakkındaki rivayetlerin İsrâiliyat kaynaklı olduğunda şüphe yoktur. Eski Ahid'de yer yer devlerden, bu arada Nefilim (Nefhilim: iri adamlar) adı verilen eski zamanlarda yaşamış zorba ve meşhur adamlardan söz edilmektedir (Tekvîn, 6/4). İsrâiloğulları'nın vaad edilmiş topraklara girmek istememelerinin sebebi burada bulunan, onların yanında kendilerini çekirge sürüsü gibi gördükleri uzun boylu adamlardır ki bunlar Nefilim'den olan Anakoğulları'dır (Sayılar, 13/30-33). Tevrat'ta uzunluğu 9 arşın, eni 4 arşın olarak verilen, yatağı demirden olan, Başan ülkesinin Amorî kralı Og'dan söz edilir (Tesniye, 3/11; *DB*, IV/II, s. 1759). Talmud ve Midraşlar'da da Üc'a benzer Og tasvirleri yer almaktadır. Buna göre Og, Hz. İbrâhim'in hizmetçisidir. Yaptığı hizmetlere karşılık âzat edilerek kral olmuş, krallığı esnasında altmış şehir kurmuştur. Lût'un kaçırıldığını Hz. İbrâhim'e o haber vermiştir, fakat onun asıl niyeti Sâre'yi elde etmektir. Bu yüzden daha sonra Hz. Mûsâ tarafından öldürülmüştür. Uyluk kemiği 3 fersahtan daha uzundur. Dev cüssesi ve ağırlığı sebebiyle hayatı boyunca hep demir yataкта yatmıştır. Uzun olan sadece boyu değildir, aynı zamanda boyunun yarısı kadar eni vardır. Günde 1000 siğir yemekte ve 1000 litre su içmektedir. İsrâiloğulları'nı

nı yok etmek için 3 fersah boyundaki bir dağ yerinden söküp başının üstüne koymuş, İsrâiloğulları'na yaklaştığında karıncalar dağ delmiş ve dağ halka gibi boynuna geçmiş, bunu gören Mûsâ eline 12 arşın boyunda bir balta almış, 10 arşın zıplayarak Og'u ancak topuğundan vurmuş ve onu öldürmüştür (Ginzberg, IV, 256-259). Byblos'ta bulunan ve milâttan önce V. yüzyıla tarihlenen Finike yazmalarında da bu yaratıktan söz edildiği anlaşılmaktadır. Milâttan önce II. yüzyıla tarihlenen apokrif kitaplardan biri de "Ogias the Giant"tır (Devler kitabı).

İsrâiloğulları'nın gözlerinde büyüttükleri düşmanlarının zamanla dev masallarına dönüştüğü ve İslâm kaynaklarının da bunları eleştirmekle birlikte kaydettiği anlaşılmaktadır. İbn Kayyim el-Cevziyye ve Ali el-Kârî gibi âlimler bu tür haberlerin uydurulmasından ziyade bunların tefsir, hadis ve siyer kitaplarında yer almasının şaşırtıcı olduğunu, bu gibi rivayetlerin peygamberler ve onlara uyanlarla alay etmek için zındıklar tarafından uydurulduğunu söyler (*el-Menârü'l-münif*, s. 77; *el-Esrârü'l-merfû'a*, s. 447-448).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzîbü'l-luğa, III, 49; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (nşr. Ahmed Ferîd), Beyrut 1424/2003, I, 291-292; İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1393/1972, s. 278 vd.; Taberî, *Câmi' u'l-beyân* (Şâkir), XV, 316; Sa'lebî, *Arâ'isü'l-mecâlis*, Kahire 1374/1954, s. 241-246; Muhammed b. Abdullah el-Kisâî, *Kıssaşü'l-enbiyâ* (nşr. I. Eisenberg), Leiden 1922, s. 233-235; Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hişâb* (nşr. Ebû Hâcer M. Said b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1406/1986, III, 59; Ferrâ el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzil* (nşr. M. Abdullah en-Nemr v.dğr.), Riyad 1417/1997, I, 98; II, 29, 38; IV, 180; Hâzin, *Lübâbü't-te'vil*, Beyrut 1399/1979, I, 64; II, 25; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menârü'l-münif* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Halep 1403/1983, s. 76, 77; Ebû'l-Fidâ İbn Keşir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm* (nşr. Sâmi b. Muhammed es-Selâme), Riyad 1420/1999, III, 76, 80; a.m.f., *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr.), Beyrut 1989, I, 107, 260; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a bi'l-aḥbâri'l-mevzû'a* (nşr. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut 1391/1971, s. 447-448; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûḥu'l-beyân*, Beyrut, ts. (Dâru ihyâ'it-türâsî'l-Arabî), I, 147; II, 101, 291-292; III, 200; IV, 84; W. Röling, "Eine New Phoenizische Inschrift aus Byblos", *Neue Ephemeris für Semitische Epigraphik*, Wiesbaden 1974, II, 1-15; *Concordance to the Good News Bible* (ed. D. Robinson), Suffolk 1983, s. C418 (giant), C839 (Og); Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1992, s. 49, 54; L. Ginzberg, *Les légendes des juifs* (trc. G. Sed-Rajna), Paris 2003, IV, 256-260; B. Heller, "Üc", *IA*, XIII, 5-6; R. F. Johnson, "Og", *IDB*, III, 591; "Og", *EJd.*, XII, 1341-1342.

